

EKONOMİK ENTEGRASYON

Ass. Hasan AŞKAN

Entegrasyon alanında Amerikan tecrübesi ve İtalyan hükümetlerinin bilinçli gayretleri, ki aralarında büyük gelir farklılıkları bulunmayan bölgeler yaratmaya yönelmişti, bana bu makalede gelişmiş bölgelerin entegrasyonu üzerinde çalışma imkânı verdi. Entegrasyon konusuna alınabilecek konuların bolluğu beni bu makalede geri kalmış sektörleri bulunan ekonomileri veya bölgedeki devletleri incelememden alıkoymadı, bu özelliklere sahip ekonomiler zaten kalkında problemlerine yönelik çalışmaların kapsamına alınabilir. Yalnız yukarıda sektörden bahsederken coğrafik bölgeleri kastettim. Bununla beraber kendilerini entegre etmeye çalışan ülkeler bir yanda, diğer gelişmiş ülkelerle entegra olmaya çalışan ülkeler öte yanda, beni Amerikan tecrübesini ve İtalyan hükümetlerinin gayretlerini özetlemek zorunda bıraktı. Bundan maksadım, geri kalmış bölgeleri millî ekonomi seviyesine getirmek için ne kadar çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermektir. Böylece tam endüstrileşmemiş ülkeler eğer büyük hayaller içinde değillerse diğer milletlerden bu kadar büyük yardım beklemenin gereğini görebilirler. Bu bölümde ayrıca kalkınmış bölgelerin entegrasyonunun tesirliliğini tayin edebilmek için, AET'de, serbest piyasa mekanizmasının ümit edilen rolünü oynayabilip oynamayacağı araştırılacaktır. Burada niçin serbest piyasa mekanizmasının entegrasyonun tesirliliği (AET dışındaki dünyanın büyüme hızı sabit farzedilirken, üyelerin müşterek pazarsız potansiyel büyüme hızlarıyla gerçek büyüme hızlarının mukayesesi) ile karıştırıldığı sorusu akla gelebilir. Bu belki bizim sosyal bilimlerde bilimsel olabilecek âletlerden mahrum buunmamızdan veya kolay düşünme alışkanlığı tembelliğine tutulduğumuzdan ötürü serbest piyasa mekanizmasını diğer sistemler dışında en iyi sistem kabul etmemizdendir. Bu mekanizmanın, geri kalmış sektörleri bulunan ekonomilerde işleyişini konumuz dışına alarak, ben bu makalede bu mekanizmanın tam olarak işleyişini entegrasyonun başarılı oluşunun işareti sayacağım.

- A. Genellikle Amerikan misâli toplu üretim ve ihtisaslaşmanın bütün faydalarından yararlanan büyük entegre edilmiş bir ekonominin avantajlarını göstermek için verilir. Bu entegrasyonun bir yanındır, bununla beraber yüksek produktivitenin büyük bir piyasanın fonksiyonu olabileceği gibi büyük piyasada yüksek produktivitenin sebep olacağı düşük fiyatlardan doğmuş bulunabilir, veya ikisi de diğer değişkenlerin varlığından ötürü meydana gelmiş olabilirler. Yüksek produktivite kişi başına gelirlere aksetmelidir, kalabalık bölgelerdeki kişi başına az gelirler, bize geniş pazarların yüksek verimliliklere sebebiyet vermediğini işaret eder. Ayrıca az gelişmiş ülkelerde piyasa ekonomisi ancak toplam üretimin bir kısmını kapsar. Böylece bana geniş piyasanın varlığının yüksek produktiviteye sebep olacağı görüşü akılcı gelmemektedir. 18. asrın sonları 19. asrın başlarında Amerikan ekonomisi sahip olduğu iç ve dış pazarlar aynı tarihte İngiltere'nin sahip olduğundan ufak olmasına rağmen Amerika'da iş gücünün verimliliği daha yüksekti, fakat burada bu iki ülkedeki kapital/işgücü oranlarının mukayesesinin önemi unutulmamalıdır. Amerikan entegrasyonunda öte yanda, şayet şehirleme iktisadî kalkınmanın bir ölçüsü olarak alınmışsa, güney eyaletleri ülkenin diğer bölgelerine nazaran gelir artmasında mühim miktarda geri kalmışlardır, şehir nüfusunun miktarı ve değişme hızı fabrika üretimi dolayısıyla kişi başına gelir artma hızıyla yakından ilgilidir. Kişi başına gelirin seviyesi ve değişme hızı kuzeydekilere nazaran azdır. Genellikle uzun dönem kişi başına gelirler nüfus kaybeden bölgelerde daha fazladır, gelir aynı kalsa bile daha az miktardaki nüfus arasında bölüşülecektir. Fakat bence bundan da mühimi fazla nüfusun varlığından ötürü ağır baskı altında bulunan tabii kaynaklar kurtarılıp nerede gerçekten ülke için faydalılsa orada kullanılmaları sağlanacaktır. Bununla beraber bu münakaşalar statiktir, nüfusun bölgeden ayrılmasıyla bölge aynı zamanda üretim faktörlerinden birini de kaybetmektedir. Burada ben katî olarak bu bölgeler için düşük kapital/ürün oranı tavsiye eden yazarlara katılmıyorum, gayet açık ki bu da diğer statik bir çözümdür, bu sefer kapalı bölgeler için. Bugün güney, kalkınmanın genel olarak ifade edilirse ilk merhalelerindedir ve payı tamamlanmış mal üreten endüstriler içinde oldukça küçüktür, özellikle büyük gelişme hızına sahip me-

tal kullanan endüstrilerde. Şayet Güney Kuzeyden kapital malları ithalini engelleseydi acaba güneyin düşük gelir seviyeli ziraî ekonomisi bugün olduğundan daha fazla endüstriyel gelişmeyi sağlayabilir miydi? Gerçekten Güney'in endüstriyel yapısı daha az dengesiz ve kümülâtif büyümeyi sağlayarak Kuzey'le arasındaki kişi başına gelirden doğan farkı hızlı olarak kapatacak olan gerekli endüstriler ve diğerleri Güney'in kendi kontrolü altında olacaktı. Entegre edilmiş piyasalarda gerçekten, ziraî ürünlerin fiyatlarındaki nisbi azalmalar bölgeler arasında mümkün görülen yakınlaşmayı engelleyebilirler. Netice olarak denilebilir ki entegre edilmiş piyasa açıkça Amerikan ekonomisinde büyük bir yeknesaklığa sebep olmamıştır, ekonomik entegrasyondan ne gibi faydalar beklenirse beklensin bunlar düşünüldüğü gibi ne otomatik ne de derhal meydana gelirler.

- B. İtalyan hükûmetleri ise, teorik açıdan ilginç görülen, şu yolu seçtiler: mallar üretimini sağlayacak direkt yatırımları özel kişilere terkedip dışsal ekonomilere sebebiyet veren kamu işlerinden geniş ölçüde yararlanmak. Maksatları bölgesel geliri en kısa zamanda mümkün olan miktarda yükseltmekti, bu maksadı gerçekleştirirken ülkelerinin diğer bölgelerinin menfaatlerini de dikkate aldılar. Bunda ndolayıdır ki, mahallî ekonomilerin kalkınmalarını sağlayacak direk müdahalelere ihtiyaç göstermeyen, mahallî talebi kamu harcamaları vasıtasıyla arttıran millî politikanın âletleri sınırlıdır. Bununla beraber iki nokta gözden kaçırılmamalıdır, ülkenin diğer bölgelerinin kalkınma hızları ve bir yatırım ünitesinin sebep olduğu kıymet artışlarının bölgeler arasındaki farklılığı, belirli faraziyeler altında küçük kıymet ilâvesi yatırımların ortalama kârlılığının azlığı demektir. Özel kişilerden yeni fabrikalar kurarak Kuzey'in kurulmuş bulunan firmalarıyla rekabet etmelerini beklemek büyük bir hayal olacaktı. Bunun istisnası ancak ücret hadlerinin kıymet artışları farklarını telâfi etmesi halinde meydana gelir. Bunun üzerine İtalyan hükûmetleri, devletin sahip olduğu endüstriyel Holdingler vasıtası ile müdahale etmek zorunluluğunu hissettiler. Böylece problemler, farklı bölgelerde sosyal maliyetlerin incelenmesi ve alternatiflerin enstitüsel neticelerinin düşünülmesi haline dönüşür ki bu bize kalkınma sahasına girişi gösterir. Hatta Kuzey'den Güney'e ver-

giler ve kamu harcamaları vasıtalarıyla büyük gelir transferleri, Güney'den büyük göç hızı da problemi çözememiştir. Böylece, bölgesel arz kalıplarının, bunları değiştirme yönünde bilinçli müdahaleler olmadan kolaylıkla değişmesinin imkânsızlığı faraziyesi yapılabilir.

- C. Mevcut millî politikaların harmonizasyonu ekonomik entegrasyon için zarurîdir, bu merkezî organların anlamlı önderliklerini gerektirir. Bununla beraber merkezî organların mevcudiyeti zarurî olarak «Programlanmış» bir birleşmeye yönelme demek değildir. Avrupa bürokrasisi daha az ehliyetli ve sektöryel arzuların baskılarına bazı millî bürokrasilerden daha az dayanıklı olabilir. Böylece entegre edilmiş piyasa düşünülenin aksine serbest piyasa mekanizmasının işleme şartlarını kendiliğinden elemine eder. Verimlilik, işgücünün üyeler arasında verimli dağılımı ve müşterek harcamalar üzerine merkezî organlarda yapılan çalışmalarda daima bu problem üzerinde durulmuştur, meselâ M. Marcelin (Ekonomik politika ve programlama konusunda AET'de yetkili komiser), Pierre Masse konuşmalarına bakılabilir. Bunlardan biz merkezî organların «programlamaya» ne kadar yönelik olduklarını görürüz; «Programlama, teorik olarak piyasa nasıl özel ekonomik kararlara rasyonalite sağlıyorsa bizim kararlarımızda arzulan rasyonalite elemanıdır..... Bu koordinasyon sadece konjunktür ve para politikaları için olmayıp uzun dönem ekonomik kalkınmaya tesir edecek bütün kararlar için zarurîdir.» «Kişisel tercihler, toplu üretimin birlikte hareketleri ve piyasa mekanizması tüketici malları üreten faaliyetler lehine tesirleri vardır ve dolayısıyla müşterek masraflara meselâ eğitime daha az önem verilir.» Otoritelerde, bazı beklenen üyelerin bir ölçüde plânlamanın özel sektör için gerekli olması düşüncelerine karşı piyasa mekanizmasının tam olarak işlemlerini sağlayacak müsait iklimi yaratma gayretleri görülmemektedir. Böylece bazı üyelerin, «Programlamanın» özel endüstrilerde devreler arası kapasite ve talep dengesinin sağlanması için zarurîliği münakaşası merkezî organları baskı altında tutacaktır. Serbest piyasa mekanizmasının AET'de azalan rolü, bu müşterek pazarın verimliliği hakkında iktisatçıları şüphe içinde bırakacaktır.

Ekonomik entegrasyonun münakaşasına ve entegrasyonun verim-

lilik, refah (Üye olmayanları dâhil) ve üye memleketlerin ödemeler dengesi üzerindeki tesirliliğinin münakaşasına girmeden entegrasyonun meydana gelme sebebinin politik olmayıp ekonomik olduğunu farzedeceğim... Böylece, bu makaleye bir sınır daha getirilmiş oluyor. Bu makalede kalkınan bölgelerin ekonomik motiflerle yaratıkları ekonomik entegrasyonların neticeleri araştırılacaktır. Burada büyüme hızlarına tesir eden otonom faktörler verilen zaman aralıklarında aynı değillerse, entegre edilmiş bölgelerle diğer alanlar (Meselâ, U.S.A., E.F.T.A. veya U.S.R.R.) arasında büyüme hızlarına bakılarak mukayesenin anlamsızlığını işaret etmek gerekir. 1960'lara kadar Avrupa'da ülkelerin ekonomileri yüksek büyüme hızlarına sahiptiler, özellikle Batı Almanya'da bu yüksek hızı piyasa mekanizması sağlamıştı. Fakat kısmen işgücü azlığı bu ekonomilerde yüksek ücretlere sebebiyet verdi, fiyatlar yükseldi, kâr marjları azaldı. Ve bu ülkelerin büyüme hızlarının artışında azalma görülmeye başlandı. Devletler ihraç zorluklarıyla karşılaştılar, millî gelirlerindeki yatırımların payı teknikteki keşiflerin hızlarındaki düşme ve tahrip olunan dışsal ekonomilerin inşaatının tamamlanmasıyla düştü. Böylece ülkeler yüksek büyüme hızlarını muhafaza etme yolları araştırmaya başladılar, daha verimli ihtisaslaşma, işgücünün daha verimli bölümü ve üretim ölçeğinin arttırılma ihtimali gibi. Daima üretim faktörlerinin yüksek verimliliği için mümkün olan büyüklükteki ekonomik alanın zaruriliği üzerinde anlaşma vardır, bu alanın limitteki değeri ise bilindiği gibi Dünya piyasasıdır. Fakat gelir seviyesindeki farklılıklar ve milletlerin siyasî felsefelerinin farklılığı Avrupa kıtası ülkelerini kendi ekonomilerini entegre etme kararıyla yetinmek zorunda bıraktı. Burada ben derhal AET'nin verimlilik, refah ve ödemeler dengesi problemleri üzerindeki tesirlerini incelemeye başlayacağım.

I. Bu paragrafta verimliliği incelemeye başlamadan önce üretimin ölçeği ile ne demek istendiğini belirtmek arzusundayım. Bilindiği gibi üretim ölçeği kavramı sık sık kullanılır, kısaca uzun dönem marjinal maliyetlerin marjinal gelirden daha hızlı azalması şeklinde tarif edilebilir. Piyasanın küçüklüğü halinde üretimin marjinal maliyeti ile satışın marjinal maliyeti arasında farklar meydana gelebilir. Böylece entegre edilmiş piyasa, herhangi bir endüstrinin üretiminin marjinal maliyetine göre üretimde bulunmasına imkân vererek üretim ölçeğinin önemini meydana çıkarır.

Halbuki iç piyasalarda serbest ticaret hali dışında endüstriler satışın marjinal maliyetini dikkate alma zorundadırlar. Diğer ülkelerin ticareti kısıtlamaları bir nevi satış maliyeti gibi düşünülebilir. Entegrasyonu gelişmiş bölgeler arasında farzetmekle beraber, bu makalede yabancı yatırımların miktarı mühim kabul edilmedi. Bununla beraber entegrasyonların başlangıcında genellikle yeterli kapital teçhizatının miktarı bilinemez, bundan ötürü de başlangıç döneminde yabancı yatırımların seviyelerine bir göz atmak faydalı olur. Entegrasyon öncesi Avrupa ülkelerinin piyasaları kısaca şöyle karakterize edilebilir,

- i. tam rekabetin mevcut bulunmayışı, küçük aile işletmeleri varlıklarını devam ettiriyorlardı, hattâ bazı ülkelerin hükümetlerinin sosyal politikaları bunların muhafazasına yönelmişti. Piyasanın büyüklüğü ve firmalar arasındaki an'anevi şahsî münasebetler teorik olarak doğması beklenen rekabeti önlüyordu. Ayrıca fiyatların kontrolünü, üretimi ve pazarlamayı içine alan sıkı münasebetler cartellerin kurulması neticesini verdi,
- ii. ülkelerin ekonomileri özellikle materyal arzı, parçalar ve teçhizatlar bakımından bottle-neck'lerle karşılaşıyorlardı.

Ülkeler, büyük bir Avrupa piyasasının işgücünün verimli dağılımına imkân verecek büyüklükte sahayı sağlayabileceği, verimliliğin artmasına imkân veren üretim ölçeğine ulaştırabileceğinden emin olduklarından piyasalarının entegrasyonunu düşünmeye başladılar. Böylece problemleri ekonomide gayet iyi bilinen arz ve talep problemi haline dönüştü, başlangıçta işin talep cephesiyle alâkadar olmadılar. Çünkü kısmen fiyat düşüşlerinden (veya işgücünün yüksek verimliliğinden ötürü ücret artışlarından), kısmen de reklâmcılık ve satış gayretlerinden ötürü iç talebin yeni veya yeniden modernize edilmiş endüstrilerin mallarına karşı kayacağını farzetmişlerdi. Bu faraziyelerine karşı çıkmak düşünülemez, bugün iç talebi karşılamak herhangi bir millet için hâlâ problemidir. Haklı olarak işin arz cephesine döndüler, problem verimliliğin yükseltilmesiydi. Verimlilik ise ekonomide faktör mo-

bilitesi bulunmaması halinde herhangi bir endüstri için yatırımın (kapital birikiminin) fonksiyonudur. Böylece millî gelir içinde yatırımların artma hızının artırılması bu ülkeler için hedef teşkil etti. Buradaki problem entegre edilmiş piyasada yatırımların dağılımının nasıl tesbit edileceği idi, çünkü yatırımlar uzun zamandan beri tasarrufların coğrafik dağılımına paralel olarak dağılmakta idi. Çözüm basit idi, ülke hangi endüstri dalında mukayeseli avantajlara sahipse o sektörde yüksek hızla yatırım yapılacak ve üretim ölçeğinin sağlayabileceği faydanın hududuna kadar kaynaklar diğer sektörlerden adı geçen bu sektöre kayacaklar, bu ise bilindiği gibi üretim faktörlerinin yüksek verimliliğe sebep olur. Milletlerin hangi sektörlerde mukayeseli avantajlara sahip olacakları ise fiyat mekanizması vasıtasıyla kolaylıkla tesbit edilebilir, şüphesiz bunun için fiyatların gerçek fırsat maliyetlerini göstermeleri gerekir. Mallar hangi ülkelerde ucuz üretiliyorsa oralarda üretilmeye devam edecektir, tabii malların homojenliği şartı unutulmamalıdır bu kaidenin kullanılabilmesi için. Mukayeseli maliyetler kanununun bir temel kaidesi de, entegre edilmiş piyasanın üyesi ülke ödemeler dengesini muhafaza ederse, denge halinde herhangi bir ürünün üretiminin veya ihracatının artması diğer bir ürünün üretiminin azalması ve veya ithalâtının artmasına yol açar. Böylece millî hükümetlerin vazifeleri piyasa mekanizmasının işleyişine mâni olan engelleri ortadan kaldırmaktır, bunlar ticaret kısıtlayıcı tarifeler, kotalar, kambiyo kontrolleri, dolaylı vergiler sistemindeki farklılıklar, özel cartel arajmanlarının mevcudiyeti ve iç idarî kontrollerin varlığıdır. Bunların kaldırılması entegre edilmiş piyasada rekabetin varlığı için lüzumludur, küçük firmalar rekabete girme şansını elde edeceklerdir çünkü büyük piyasa bir dereceye kadar onları diğer firmalarla olan an'anevî münasebetlerini kırmaya teşvik edecektir. Firmaların büyüklüğü büyük ihtimalle modası geçmiş tehzizatın yenilenmesi imkânı daha büyük finansal kaynakların mevcudiyeti ve kapital elde etmenin kolaylığından ötürü kapasitelerini arttırmalarına imkân verecektir. Elverişli finansal kaynakların mevcudiyeti firmaların bilimsel araştırmalarda bulunmalarına imkân hazırlar ki bunu yenilikler ve daha verimli üretim metodlarının adapte edilmesi takip eder. Diğer taraftan cartellerin yasaklanması fiyatlar oranlarıyla onların gerçek transformasyon oranlarının

eşitliğini temin eder, aynı anda milletlerin iç politikaları da harmonize edilmişse fiyatlar gerçek fırsat maliyetlerini gösterirler. Böylece tam rekabetin varlığı yatırımların yapısı ve yönü üzerinde, mevcut tehzizatın yararlanmadan daha fazla derin tesiri olacaktır. Görüldüğü gibi üretim ölçeği kavramı özellikle tehzizat üretiminin optimum ölçeği büyük olduğu zaman önem kazanır. Dengeli büyümede (Tüketici talebinin kalıbına ve diğer endüstrilerin birbirlerinin ürünlerine olan taleplerine uygun, paralel ve eşanlı bütün endüstrilerde gerekli yatırımların yapılması) verimli yatırımlar, endüstri üretiminin marjinal maliyeti ile satışın marjinal maliyeti arasında bir fark olduğunda fizik olarak imkânsızdır. Bütün bölgede verimlilik artışı, mukayeseli avantajlar tarafından tayin edilen artan miktardaki ticaret hacminin fonksiyonu olur. Genellikle entegre edilmiş piyasaların tanzimi milletlerarası yatırım kalıplarının değişmesine de sebep olacağı farzedilir. Üye olmayan ülkelerin mallarına karşı artan nisbî farklı muameleler dışardan bu piyasalara yeni yatırımların yapılmasını teşvik eder, buna ilâveten üyeler arasındaki mevcut tarifelerdeki indirimler rekabetin artmasına sebebiyet vererek mevcut firmaları kendi yaşamaları için kazançlarını tekrar yatırmaya mecbur bırakırlar. Günümüzde direkt yabancı yatırımlar denince akla Amerikan yatırımları gelir, AET'nin kuruluşunun bunlar üzerindeki etkileri bir kontrol grubu seçip verilen periyotta direkt yatırımların değişme hızı mukayesesi yapılarak, bir neticeye ulaşmakta kullanılabilir. Özellikle AET'nin üye ülkeleriyle Batı Avrupanın üye olmayan diğer ülkelerinin benzerliği (Ekonomik konjonktürlerin zaman bakımından uyuşması, milli kapital piyasalarının organizasyonu milli ve hukukî kısıtlamaların benzerliği, lisan.....), bize bu konuda yardımcı olacaktır. K. F. Wallis'in araştırmasına (18) bakarsak, önemli değişme hızı değişiklikleri (Kullanılan veriler sadece belirli yılları kapsadığı unutulmamak şartıyla regresyon katsayıları) bu iki alana giden Amerikan yatırımlarında görülür. 1951—58 yılları arasında, AET'de ve diğer Batı Avrupa ülkelerindeki direkt yatırımlarının katsayıları, .655 ve .296, 1959-64 yılları arasında ise, 2.509 ve —.588'dir. Bulunan bu netice, milletlerarası yatırım kalıplarının değiştiğini işaret eder. Burada entegrasyonun mesut dairesine girilir, yatırım kalıplarının kayması gelir seviyesindeki artma hızı, yatırımların ve

Ekonomik Entegrasyon

verimliliğin seviyeleri tarafından tayin edildikten sonra verimlilik, gelir seviyesi ve ticaret kalıplarına tesir eder.

II. Üye ve üye olmayanların refahları üzerindeki tesiri. Entegrasyonun bu tesirini araştırmaya başlamadan önce üç noktanın aydınlatılmasında fayda vardır.

a) Ticaret akımı, Finlandiya'lı ekonomist Jean Waelbroeck çalışması takip edilirse, regresyon analiziyle ifade edilebilir. (i) ülkesinin (j) ülkesine olan ihracatına tesir eden faktörler aşağıda olduğu gibi yazılabilir ,

$$x_{ij} = 1 c_i c_j \frac{y_i^A y_j^B}{r_{ij}^d}$$

c_1, c_j ülkelerin ihracat ve ithalât paramtereleridir ve ekonomilerinin «Açıklıklarını» ifade ederler. 1 ölçek faktörünü, y_i^A, y_j^B ülkelerin gelir seviyelerini, r_{ij}^d ise ülkeler arasındaki coğrafik mesafeyi gösterir.

b) Gerçek himaye haddi, ekonominin bütün vergilerinin yapısı ve hukuki kaideler verilen nominal tarife hadlerinin sağlayacağı himayeye tesir ederler. Vergiler iç piyasaya mal üreten üreticilerin input maliyetlerini arttırarak onları serbest piyasaya mal üretkenler karşısında zayıf düşünürler. Öteyandan iç piyasaya mal üretkenlere verilen yardımlar ki negatif vergi olarak düşünülebilir, bunların rekabette avantajlı olmalarını sağlar. Bir memleket göze çarpan miktarda uyguladığı tarifelerde azalma yaparken, vergilerin yapısını değiştirerek himayeciliğini eski seviyesinde muhafaza edebilir. Herhangi bir endüstri için olan himaye oranı H. G. Grubel ve H. G. Johnson (4) nin makalelerinden alınan aşağıdaki formülle tarif edilebilir.

$$k_j = \frac{V_j}{\frac{S_j}{(1+t_j)(1+e_j)} - \sum_i \frac{M_{ij}}{(1+t_i)(1+e_i)}} - 1$$

Formülde, V_j , himaye altındaki ilâve değeri, S_j , endüstrinin iç piyasa fiyatlarından satışının değeri $\sum M_{ij}$ tekrara iç piyasa fiyatlarından değerlendirilen ara inputların toplamı. Dolaylı vergilerin fiyat yükseltici tesirlerinden ve yardımların fiyat düşürücü tesirlerinden ötürü, input ve nihai ürünün iç piyasa fiyatının doğ-

ru olarak bulunması için sadece endüstri ürününe uygulanan tarifi değil, dolaylı vergi veya yardımların oranlarını da bilmek gerekir. Formülde, (t_j) ler tarifenin oranını, (e_i) ler ise dolaylı vergiler veya yardımların oranını işaret ederler. Bu formülün zayıflığı, dolaylı olarak input-output katsayılarını himaye halinde ve serbest ticarete aynı farzetmesidir. Bu noktada biz entegre edilmiş piyasalar için bazı gerçekleri ortaya çıkartabiliriz.

aa) Basit olarak şayet tarife oranlarının ağırlıksız ortalamaları, ortalama olarak nominal hadlerin gerçek hadlerden küçüklüğünü ki milli dolaylı vergilerin yapısından ve tarife sisteminden ötürü özellikle inputlar ve outputlar üzerindeki nisbî fiyat yükselten tesirleri halinde, izahı üretimin ileri safhalarında tarifelerin değer artışlarına sağladıkları himaye üreticilerin kullandıkları inputlara uygulanan tarifelerden ve dolaylı vergilerden ötürü katlandıkları maliyet artışlarını telâfi eder. Böylece değer artışlarının ortalama himaye haddi endüstri için olan nominal hadden yüksektir. Şayet nominal hadler ortalama olarak gerçek hadlerden büyüklerse, etkilenen endüstriler ürünleri nominal himayeden yararlanması haline nisbetle kendi ürünleri üzerindeki tarifeler dahil bütün tarifeler kaldırılırsa, iç piyasada daha rekabetçi olma imkânına kavuşurlar.

bb) Bazı refah harcamaları üretimi durduracak ve bütün ihtiyacın ithalât yoluyla karşılanmasına yol açacak kadar bazı endüstrilerin üretim maliyetlerini yükseltebilirler. Bu durumlarda sadece bu endüstrilerin ürünleri üzerine konulacak tarifeler, verimli serbest ticaret dünya üretim kalıplarının tekrar restore edilmesini sağlarlar.

cc) Çoğaltan faktörüne nisbetle k 'nin elâstikiyeti $\left(\frac{d_k}{k} : \frac{d_F}{F} \right)$ politika kararları için yararlı âlettir. Şayet birden büyük ise, endüstri nominal tarifenin ve dolaylı vergilerin birlikteki etkilerine karşı hassas ve beklenen etkilerini kuvvetlendirir.

Entegrasyonun ticaret yaratan, ticaretin yönünü saptıran tesirlerinin analizinde J. E. Meade'in metodundan yararlanmak için daima himaye seviyesinde küçük değişmeler olduğu farzedilecektir,

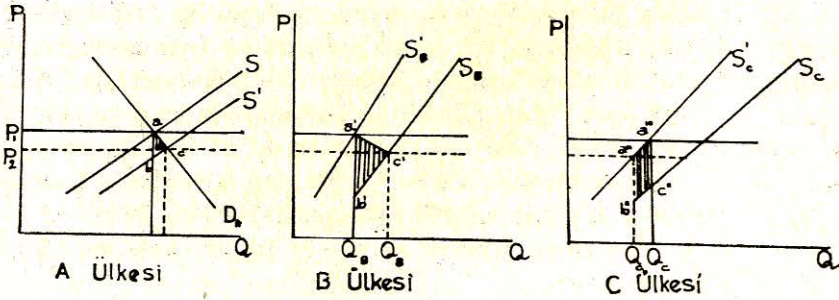
böylece talep ve arz eğrileri sabit olarak alınır. Entegrasyondan sonra, heharnği bir malın himaye seviyesindeki değişme her mal için uygulanan dış tarife seviyesinin, ürünün ara malları ticaretinde en büyük hissesi olan ülkenin millî tarife seviyesi ile mukayesesinden bulunur. Bununla beraber eski millî tarife seviyesinde fazla himaye bulunup bulunmadığı bilinmedikçe, azaltılan tarifenin mevcut himaye seviyesini tahrip ettiği kat'i olarak söylenemez. Üretim ölçeğinin genişlemesi büyük ölçeğe ulaşmış üreticilerin maliyetini arttırarak umulan faydayı sağlayamayacağı unutulmamalıdır.

- c) İki gerçekçi olmayan faraziye takip edilecektir, mallar daima sabit oranlarda tüketilmeye devam edecek ve entegrasyondan sonra mallar arasında ikâme meydana gelmeyecektir. Bu faraziyelerin nedeni tüketim tesirlerini ölçmekteki güçlük ve fiyatların gerçek fırsat maliyetlerini aksettirdikleri faraziyesidir. Kısmen fiyat elâstikiyetleri hakkındaki güvenilir bilgi noksanlığı, kısmen de benzer malların fiyatlarındaki nisbî değişmelerden ötürü, ihracat seviyesi üzerine fiyat değişmelerinin etkileri açık olsa bile ithalât hacmin olan tesirleri kolaylıkla tahmin edilemez. Bundan ötürü de fiyat seviyelerinin entegrasyondan evvel ve sonra değişmezliğini kabul etmek uygundur.

Genellikle entegrasyonun üye ülkeler üzerindeki refah tesirleri ticaret yaratıcılığına ve ticaret yönünü saptıran etkilerine bakılarak düşünülür. Böylece entegrasyonun refah tesiri, lehte ticaret yaratıcı tesirleriyle aleyhte ticareti saptıran tesirinin mukayesesinden bulunur. Aşağıda, M. E. Krenin'in (7) çizdiği grafiklerden yararlanarak, entegrasyonun refah yaratıcı tesirleri izah edilecektir. Tasvir edildiği gibi, şayet A ülkesi x malını B ve C ülkelerinden ithal ediyorsa ve tarife haddinde malın B veya C ülkesinden gelmesine göre herhangi coğrafik bir ayırım yoksa, tarifeler tıpkı vergiler gibi ithal edilen x malının fiyatını arttırmırlar. Böylece A ülkesine iki ülkeden ithal edilen x malının arzına tarife haddi ilâve edilmiş olur. Şekillerde, S_B ve S_C , B ve C ülkelerinin x malının arz eğrilerini, S_B' ve S_C' ise, A ülkesinin tarife uygulamaya başladıktan sonraki arz eğrilerini temsil ederler. Böylece S , S_B' ve S_C' toplamını gösterir, denge fiyatı p_1 de teşekkül eder. Şimdi A ve B ülkelerinin piyasalarını entegre edip ve A ülkesinin tarife haddini kendilerinin müşterek tarife haddi olarak kabul ettiklerini farzedelim. Şimdi A piyasasında x malının arzı $S_B + S_C$ olup, eğri (S')

sağa kayacaktır. Şekildeki (abc) alanı şayet fiyatlar tüketici ve üreticilere olan faydaları temsil ediyorsa, bölgedeki refah artışını gösterir. Bu yeni fiyat seviyesinde (p_2), B ülkesinin ihracatı ($Q'_B - Q_B$) miktarında artacak, C ülkesinin ihracatı ise ($Q_C - Q'_C$) miktarda azalacaktır. (a'b'c') ve (a''b''c''d'') alanları bize entegrasyonun ticaret yaratıcı ve ticareti saptıran tesirlerini gösterir, mukayese bu alanların ölçüsüne bakılarak yapılır. Şüphesiz şekillerin çizilişlerine bakılarak, D_A nin fazla yatıklığı halinde ticaret yaratıcı tesirin büyük, saptıran tesirin küçük olacağı, S_B nin yatıklığı halinde de ticaret yaratan te-

sinin büyük olacağı neticesi çıkarılabilir. R.G. Lipsey (11) makalesinde, ticaret yaratan ve saptıran tesirlerin yarattığı problemlere kısa ve öz cevaplar bulmuştur.

- i. Şayet ülkeler verilen malı üretmiyorsa, entegrasyonun hiç bir tesiri olmayacaktır.
- ii. Ticaret saptıran tesiri, şayet diğer ülkeler üretici değilken bir ülke malı tarifeler himayesinde verimsiz olarak üretiyorsa meydana çıkar.
- iii. Ticaret yaratan tesirleri, şayet bir ülke entegrasyon öncesi devrede malı tarifeler himayesinde verimsiz olacak şekilde üretiyorsa meydana çıkar.

Ekonomik Entegrasyon

Ticaret yaratıcı tesirleri tam olarak tesbit etmek için (iii)'e iki şart daha ilâve etmek gerekirdi. En ucuz mal üreten ülke pazara katılmadır, entegrasyondan önce üyelerin tarifeleri yasaklayıcı olmalıdır. Böylece ticaret yaratan tesiri artan marjinal maliyetler halinde ve en ucuz mal üreten ülke entegrasyona dahil edilmediği, tarife hadlerinin entegrasyon öncesi ve sonrası yasaklayıcı olmadığı faraziyesi altında fiyat farklarının ithal ve ihraç eden memleketler arasındaki tarife haddine eşit olduğu tarifi, üzerine bulunur. Fakat bunun için yeni, dışarıdakiler için uygulanan tarifenin, entegrasyondan önce tarifesi en yüksek olan ülkenin tarife haddinden küçük olması gereklidir. B ülkesinin verilen mal için arz eğrisi A ülkesinin aynı mal için olan arz eğrisinden daha yatık olduğu farzedilirse ticaret yaratma şartı aşağıda olduğu gibi yazılır.

$$\frac{dS_B/dp_B}{dS_A/dp_A} > \frac{k - t_A}{t_B - k}$$

Formüldeki, t_A ve t_B entegrasyondan önce ülkelerin tarife yüzdeleri, k ise entegrasyondan sonraki müşterek tarife haddidir. Böylece makalenin mantıki neticeleri açıktır.

- a) Tarifelerin himayeleri altında, üye ülkelerin ürettikleri aynı malların sayılarının çokluğu entegrasyondan elde edilen faydanın büyüklüğü demektir. Şüphesiz bu, verilen malın üretim maliyetleri arasındaki farkın büyüklüğü ile orandır.
- b) Herhangi bir üye için, entegrasyonun net refah tesiri uluslararası ticaret kalıplarına bakılarak tayin edilebilir. Çünkü entegrasyon ortaklardan yapılan ithalâta uygulanan tarifeyi kaldırarak, ithalât ve iç malların fiyat oranlarını gerçek transformasyon oranına eşit kılar. Öte yandan, ortaklığın dışındaki ülkelerden yapılan ithalâtın ile, ortaklıktan yapılan ithalâtın fiyat oranlarının gerçek transformasyon haddinden uzaklaşmasına sebebiyet verir. Görüldüğü gibi, birincinin positif, ikincinin ise üye ülkenin refahı üzerinde negatif tesiri olacaktır. Ve entegrasyonun net tesiri bu ikisinin

karşılaştırılmasından elde edilir. Kendi ticaret haciminde önemli yer işgal eden bir ülke ile entegrasyona giden ülkenin sağlayacağı refah artışı büyük olacaktır.

Entegrasyonun ticaret yaratan tesirini eksik tahmin etmemek için, ara-endüstrilerde kuruluşu takiben meydana gelen ihtisaslaşmanın unutulmaması gerekir. Ayrıca, alan içindeki «Hakim - Üreticilerin» arz elastikiyetlerini yüksek tahmin etme, ise entegrasyonun ticareti saptıran tesirinin fazla tahminine yol açar. Gerçekten entegrasyon alan içindeki ticareti, ihracat ve ithalât toplamının belli bir oranında arttırır. Entegrasyonun ticareti saptırıcı tesiri hakkında bir karara varmadan, Dünya piyasasındaki yerinin öneminde ve rekabetçi durumunda herhangi bir değişikliğin meydana gelip gelmediği araştırılmalıdır. Endüstriyel ekonomilerde, ortalama ihracat arz ve talebinin gelir elâstikiyetlerinin yüksekliğinden ötürü imalât sektöründeki ihtisaslaşma bunların G.N.P. içindeki yabancı ticaret hacminin artmasına yol açar. Bu bize entegrasyonun sebep olduğu iç ve dış ticaret yaratma olanağının bir kısmını izah eder. Genellikle gerçek büyüme hızı piyasaların entegre edilmemesi halindeki nispetle daha büyüktür, böylece entegrasyonun kuruluşundan ötürü meydana gelen alan içindeki ticaret artışı az, dış alanlardan yapılan ithalâttaki azalmanın fazla tahmin edildiği bulunur. B. Balassa makalesinde (1) entegrasyonun ticaret akımları üzerindeki tesirlerini iki kategoriye ayırır, «Müşterek Pazar Tesiri» ve «Rekabet Tesiri» olarak. Müşterek pazar tesiri, dış alanlardan yapılan ithalâtın entegrasyondan evvel ve sonraki gerçek büyüme hadleri arasındaki farktır. Bu farkı (Pozitif veya Negatif) entegrasyondan önceki son yılın ithalât seviyesine uygulayarak müşterek pazar tesirini buluruz. Tekrar fiyat seviyesinin değişmediği farzedilirse, pozitif oran ticaret yaratıcı tesiri, negatif oran ise ticareti saptırıcı tesirleri temsil ederler. Rekabet tesiri ise verilen mal gurupları için dış alandaki arz bölgelerinin hisselerindeki değişimleri ifade eder. Genellikle, dış alandaki üreticilerin hisselerinin müşterek pazar üreticilerinin nazaran düştüğü farzedilir. Entegre edilen gelişmiş bölgelerdeki entegrasyonun ticaret saptırıcı tesirlerinin bölgedeki ülkelerin ekonomik büyüme hızlarının artmasından ötürü telâfi

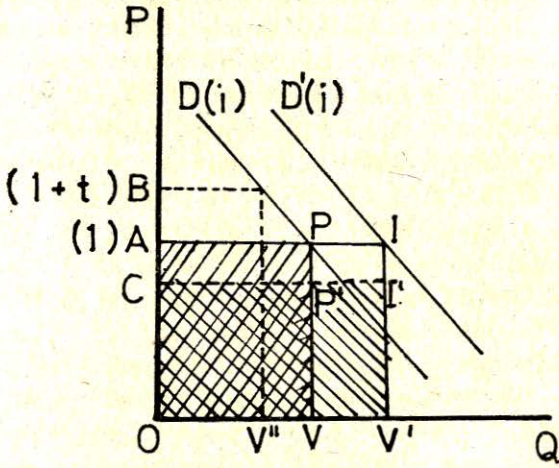
Ekonomik Entegrasyon

edilmesi mümkündür. İhracat kazançları kalkınan ülkelerin büyüme hızlarının (mümkün olan) önemli determinantıdır, şayet entegrasyon bölge ithalâtının dağılımını etkilerse, kalkınma çabasında olan ülkeler bundan etkilenirler. Çünkü kurulan bölgenin tarifeleri mallara göre farklılaştırılabilir ve genellikle kalkınan ülkeler belli bir malın üreticileridir. G. Haberler (6) entegre edilmiş kalkınan ülkelerin tesirleri hakkında genellikle iyimserdir, kalkınan ülkelerin ihracatının artmasını, bunlara olan kapital arzının liberalleştirilmesini, yardım fonlarının kurulmasını ve kalkınan ülkeler için son derece yararlı olabilecek yeni tekniklerin ve ürünlerin geliştirilebileceğini tahmin eder. Öte yanda G. Myrdal ise artan ticaret hacminin gelişmekte olan ülkeler için faydalı olacağına inanmamaktadır, zengin ve ileri bölgeler lehine temel temayül bulur. P. Samuelson ise kalkınmış ve kalkınan ülkeler arasındaki az miktardaki ticaret hacmini bunlar arasındaki marjinal maliyet farklılığından ötürü material faydası ve tüketici tatmini için zaruri bulur. G. Haberler'in görüşü iyimser olmasına rağmen, diğerlerinininkine nazaran kabulü daha tercihi şayandır. Entegrasyonun refah tesirleri statik veya dinamik olarak incelenir. Entegrasyonun statik tesirlerini ölçebilmek için alandaki kapasite ve verimliliği sabit farzetmek gerekir, dinamik tesirliliği için ise verimlilikte, kapasitedeki ve büyüme hızındaki değişimler dikkate alınmalıdır. Herhangi bir ülkenin (j), (i) malı ihracatı üzerine tesir eden faktörler,

- a) entegre edilen alan yönelen (i) malı ihracatının ülkenin toplam ihracatındaki hissesi,
- b) toplam (i) malı ihracatının ülke ihracatı içindeki hissesi,
- c) entegre edilen piyasanın müşterek dış tarife haddi
- d) ihraç ettiği (i) alının, alanın üyelerinden ithal edilen toplam (i) malın içindeki yeri.

Böylece entegrasyonun statik ve dinamik tesirleri aşağıdaki şekil yardımıyla tasvir edilebilir.

Şekildeki $D(i)$ ve $D'(i)$, (i) malının entegrasyondan evvelki ve sonraki talebi temsil ederler, alandaki fiyat seviyesinin sabit kaldığını ve bire eşit olduğunu farzedelim. Şayet entegrasyondan sonra ithal edilen (i) malı üzerine tarifeyi telâfi etmek için, (t) oranında değer üzerinden hesaplanan bir tarife (advalorem) konulursa, alan dışındaki üreticiler fiyatlarını $AC (= \frac{t}{1+t})$ ka-

dar düşürmek zorunda kalacaklardır, böylece Johnson'ın statik tesirlerin ölçüsü olarak aldığı «Maximum tahmini kayıp» $APP'C$ olacaktır. Şimdi entegrasyonun dinamik tesirlerinden ötürü $D(i)$ 'nin sağa kaydığını $D'(i)$, farzedelim ticaret hacmi $P'TV'V'$ kadar genişleyecektir. Gerçekten kayıp ve kazanç olduğu, $APVO$ alanı ile $CI'V'O$ alanının mukayesesinden bulunur. Pozitif dinamik tesirliliğin varlığı için artacak ihracat hacmini sağlayacak kaynakların varlığı şarttır, işsizliğin veya gizli işsizliğin varlığı ve negatif dinamik tesirden ötürü boş kalan kaynakların alternatif kullanım sahalarından mahrum olmalarıdır. Dinamik tesirler şekilde gösterilenden şayet $D(i)$ daha dikse ve/veya $D(i)$

deki kayma daha büyükse (bu kaymanın büyüklüğü entegre edilmiş endüstrinin arz elâstikiyetine ve verilen malın gelir elâstikiyetine bağlıdır), daha büyüktür. Farklı malların taleplerindeki farklı kaymalar gelişmekte olan ülkelerin gayretlerini daha verimli üretime kaydırmalarına, israftan ve verimsizlikten kaçınmalarına önderlik yaparlar.

III. Ödemeler dengesi problemleri üzerine tesirleri. Şayet her üye ülke kendi ödemeler dengesinin tamamını dengede tutarsa, entegre edilen ülkeler kendi aralarındaki ödemeler dengesi problemlerinden kaçınmış olurlar. Ticaret ve ödemelerin yapısından ötürü, üye tabi olarak kendi ortaklarıyla olan münasebetlerinde açık verirken dış ülkelerle olan münasebetlerinden fazla, diğer üyeler tamamıyla aksi durumdayken elde edebilir. G.N.P.'in ve içindeki ihracat - ithalatın nispi önemine göre makul bir seviyede rezervlere sahip olma ödemeler dengesine ulaşmak demektir. Bir ülkenin ödemeler dengesi düşünülürken sahip olduğu döviz rezervlerinin konvertibil olup olmadığı araştırılmalıdır. Bir üye ülkenin ödemeler dengesinin tamamını dengede tutabilmesi için,

- a) likidite yaklaşımı, bu ödemeler dengesinin geçici problemleri ile uğraşmada yardımcı olur ve devamlı zorlukların çözümlenmesi için kullanılması gereken diğer vasıtaların ihtiyacı olan zamanı kazanmalarına yardımcı olur. Entegre edilmiş bölge bir bütün olarak dış dünya ile olan münasebetlerinde açık vermiyorsa, Ödemeler - Birliği üyelerine bu fonksiyonu sağlayabilir,
- b) altın standardi yaklaşım, bu her ülkenin kendi iç durumuna bakmadan, mali ve bütçe politikasını ödemeler dengesi durumuna göre tanzim etmesidir. İç enflasyondan kaçınma ve tam istihdamı sağlamak için kullanılacak mali politikalarından yararlanılmasını imkânsızlaştırır. Günümüzde hükümetler tam istihdamın sağlanması vazifesini o kadar benimsemişlerdir ki, böyle bir çözüme mecbur edildiklerinde entegrasyonla alâkalarını kesebilirler,
- c) entegrasyon yaklaşımı, bu yolla gerekli ayarlamaların yapılabilmesi için üretim faktörlerinin kolaylıkla hareketlilik-

ler sağlanır. Alandaki ülkenin diğer ülkelerle olan münasebetinde açık verdiğini farzedelim, fiyatların düşmesinden ötürü satış seviyesi yükselirken, işgücü dışarıya, açık veren ülkedeki faiz haddindeki yükselmeden ötürü de kapital içeriye akacaktır. Böylece ödemeler dengesindeki kalemler tekrar dengeye geleceklerdir. Açık veren ülkedeki para arzının açık kadar daraltılması ve alanın diğer bölgelerindeki para arzının aynı miktarda arttırılması, direkt parasal ayarlamaların sonudur, para arzının daha fazla daraltılmasına ihtiyaç yoktur. Üye ülkelerin ödemeler dengesi problemlerini çözmek üzere, bir merkez bankasının kuruluşunu, entegre edilmiş bölge için tek bir bütçe politikasının varlığını, dış ülkelerden bölgeye yapılan ithalât üzerindeki bir programın yapılmasını ve idaresini, üyeler arasındaki kambiyo oranlarındaki değişmeler hakkında bir karara varılması ve açık veren bölgelerden işgücünün diğer bölgelere hareketini kolaylaştırmak için merkezi organların kurulması gereklidir. Entegre edilmiş bölgenin ödemeler dengesi problemlerini çözmek için kurulacak merkezi organlar, şüphesiz millî hükümetlerin bazı kuvvetlerini terk etmelerini gerektirirler,

- d) doğrudan doğruya kontrol yaklaşımı, sadece serbest ticaret prensiplerine karşılığı herhangi bir anda ithalâtın üzerine konan gerçek kısıtlayıcıların miktarıyla ölçülmez. Mahalleştirilerek bütün bölgeye ihtisaslaşmış toplu üretimde bulunmak için yapılması düşünülen büyük ölçekteki yatırım plânlarının yapılması cesaretini kırar. Herhangi bir ülkenin alan dışındaki ülkelere olan kapital ihracatını kontrol edebilmesi ve alan içindeki kapital hareketinin serbestliğinin sağlanması için bütün yerlerin kambiyo kontrollerinin harmonize edilmesi gerekir. Bunun içinde üyelerin, toplam kısıtlamanın derecesi, ithalât üzerindeki kısıtlamaların dağılımı ve diğer bölgelere verilecek ithalât lisanslarının dağılımı üzerinde anlaşmaları gerekir. Ülkelerin ekonomik yapılarındaki farklılıklar genellikle böyle bir anlaşmaya varılmasını güçleştirir.

- e) Kambiyo oranı yaklaşımı, başlangıçtaki yapısal rahatsızlıkların düzeltilmesi bazı kambiyo ayarlamalarını gerektirir (genellikle Güney Amerika ülkeleri devamlı yapısal rahatsızlıklarla karşılaştıklarından devamlı kambiyo oranı düzeltme ihtiyacı içindedirler). Bu, denge haline ulaşıldıktan sonra ihtiyaç duyulacak kambiyo oranlarındaki değişme zorunluluğundan farklıdır. Kambiyo oranlarındaki değişmeler devalüasyon için ümitlerin artmasına şayet uygun iç politika tedbirleri alınmazsa sebep olarak fonların sosyal faydası olmayan hareketlerini arttırmaları. Bu uygun iç politika tesbit edilmezse, yüksek ithalât fiyatlarının ücret haddini arttırmasına (ithalât seviyesinin bölgedeki yaşama düzenindeki önemi oranında), parasal maliyetlerin yükselmesine yol açarak yeni bir devalüasyonu davet eder. Yalnız uygun olarak ücretlerin dondurulmasını tanzim eden hükümetler para ve bütçe politikaları üzerindeki kontrollerini devam ettirerek, kendi vatandaşları ve milli parayı ellerinde tutan yabancıları, paranın değerinde düşme olmayacağı ve milli paranın devalüasyonu olmayacağına ikna ederek, spekülasyon yapımlarına mani olurlar,

şıklarında nirini veya birkaçını birlikte kullanır. J. E. Meade (12) makalesinde tam istihdamın alan içindeki ticarete herhangi bir kısıtlanma konulmadan nasıl devam ettirileceğini özetler.

- a) Hükümetler uygun iç stabilizasyon politikaları takip etmelidir. Fazla veren ülkeler deflasyondan kaçınmaya eksik veren ülkeler ise enflasyondan kaçınmaya çalışmalıdırlar.
- b) Devamlı ödemeler dengesi fazlası verenler paralarının dış değerlerini arttırmalıdır, açık verenler ise düşürmelidirler.
- c) Yabancı para rezervleri açık veren ülkeye gerekli düzeltme imkânı vermek için devir edilmelidir.

Herhangi bir ülkenin kendi rezervlerini kullanması kambiyo hadlerinde meydana gelecek dalgalanmaları mutedil şekilde atlatmasına imkân verir. Şayet entegrasyon yaklaşımı kullanılırsa üye ülkelerin mali politikaları daha rahat harmonize ve entegre edilerek kambiyo oranlarıyla oynamak zorunluluğundan kurtulur.

KAYNAKLAR

- (1) B. Balassa, «Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market» The Economic Journal, March, 1967.
- (2) H.B. Chenery, «Development Policies for Southern Italy» The Quarterly Journal of Economics, November, 1962.
- (3) S. Dell, «Economic Integration and the American Example» The Economic Journal, March, 1959.
- (4) H.G. Grubel ve H.G. Johnson, «Nominal tariffs, indirect taxes and effective rates of protection. The common market countries» The Economic Journal, December, 1967.
- (5) G. Haberler, «European Unification and the dollar problem» The Quarterly Journal of Economics, May, 1950.
- (6) G. Haberler, «Integration and growth of the world economy» The American Economic Review, March, 1964.
- (7) M. E. Kreinin, «The outer seven and European integration» The American Economic Review, June, 1960.
- (8) M. E. Kreinin, «Freedom of trade and capital movement: Some Empirical evidence» The Economic Journal, December, 1965.
- (9) M. E. Kreinin, «Israel and the European Economic Community» The Quarterly Journal of Economics, May, 1968.
- (10) H. H. Liesner, «The European Common Market and British Industry» The Economic Journal, June, 1958.
- (11) R. G. Lipsey, «The Theory of Customs Unions: A General Survey» The Economic Journal, September, 1960.
- (12) J. E. Meade, «The Balance-of-Payments Problems of a European Free Trade Area» The Economic Journal, September, 1957.
- (13) A. Scaperlanda, «The EEC and U.S. Foreign investment: Some Empirical Evidence» The Economic Journal, March, 1967.
- (14) T. Scitovsky, «Economics of Seale and European Integration» The American Economic Review, March, 1956.
- (15) A. Smithies, «European Unification and the Dollar Problem» The Quarterly Journal Economics, May, 1950.
- (16) J. Spraos, «The Condition for a Trade-Creating Customs Union» The Economic Journal, March, 1964.
- (17) D. Swann ve D.L. McLachlan, «Programming and Competition in the European Communities» The Economic Journal, March, 1964.
- (18) K. F. Wallis, «The EEC and U.S. Foreign Investment» The Economic Journal, September, 1968.